

# Türkiye'de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları

Bilge ÇOBAN\*

**Öz:** Bugün tüm dünya tarihin en ciddi göç ve mülteci krizine şahitlik etmektedir, Suriye nüfusunun yarısı iç ve dış göçe zorlanmıştır. Dünyanın en yüksek mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olan Türkiye'de ise, 2017 Nisan itibarıyla 3,2 milyon Suriyeli ve 300 bine yakın diğer ülkelerden gelen ve ülkemizde yaşam kuran sığınmacı ve mülteci bulunmaktadır. Türkiye'nin dört bir yanına dağılmış, bir yıldan fazladır yerleşik hayata geçmiş Suriyeliler barınma, güvenlik, sağlık, beslenme, iş ve eğitim ile sosyal dışlanma gibi ortak sorunlarla boğuşmaktadırlar. Krizin altıncı yılında ise Suriyeli mültecilerin istihdama katılımları toplumsal entegrasyon sürecinin hayati önemdeki bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına katılımlarında karşılaştıkları sorunları İstanbul'da yaşayan Suriyeli genç mültecilerin işsizlik sorunu bağlamında incelemektir. Çalışma özellikle Suriyeli genç işgücünün içerisinde bulunduğu işsizliğin Türkiye emek piyasalarına etkisini, Türkiye genç işsizliği ve İstanbul işgücü piyasasının dinamikleri kapsamında incelemeyi amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Suriyeli mülteciler, işsizlik, genç işsizliği, İstanbul işgücü piyasası

**The Challenges of Syrian Youth to Access in Istanbul Labor Market in the Context of Unemployment Profile in Turkey**

**Abstract:** As the half of Syrian population being subject to internal or external migration, Syria has been the source of largest number of refugees of lastest decades. Turkey is hosting the largest refugee population among other countries. As for April 2017, 3.2 million Syrians and almost 300 000 people coming from other countries were trying to build a new life in Turkey as refugees and asylum seekers. Syrians living outside the refugee camps for more than a year and trying to adjust to the living condition in Turkey, struggling to meet the needs, such as accommodation, security, health, nutrition,

\* YUVA Derneği Geçim Kaynakları Yöneticisi, UNICAMP Üniversitesi Sosyal Ekonomi ve Emek Departmanı Yüksek Lisans Bölümü Mezunu (2015, Brezilya); Kocaeli Üniversitesi

employment, education and social exclusion. At the sixth year of the current crises, employment of Syrian carries a vital importance for the social integration process. The objective of this paper is to analyze the challenges of Syrian refugees face in having to access to Turkish labor market and unemployment of young refugees in Istanbul. In particular, the paper aims to put forward the effects of unemployment issue among young Syrians and compare their situation with Turkey's own youth as well as an analysis of the dynamics of Istanbul labor market.

**Key Words:** Syrian refugees, unemployment, youth unemployment, Istanbul labor market.

## Giriş

Suriye'de yedi yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaş nedeniyle ortaya çıkan ve Birleşmiş Milletler tarafından “günümüzün en büyük insani krizi” olarak nitelendirilen Suriyeli mülteciler sorunu, Türkiye gündeminin de ön sıralarında yer almaktadır. Zira bugün Türkiye 3 milyonu aşan Suriyelinin yeni yaşam durağı olarak dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke konumundadır.<sup>1</sup> Kuşkusuz Doğu ile Batı arasında önemli bir geçiş bölgesi olarak Türkiye'nin coğrafi konumu, Avrupa ülkelerinin kısıtlayıcı göç politikaları ve sıkı sınır kontrolleriyle göçü yeniden yönlendirme çabaları Türkiye'ye yönelik bu büyük göçün artışına katkıda bulunmuştur (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010: 92).

Büyük bir bölümü kamplar dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin varlığı, sosyal ve ekonomik yaşamda her geçen gün daha görünür olmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki varlıkları, emek piyasalarına girişleri ve etkileri, sosyal uyum süreçleri, yerel halkla kültürel etkileşimleri, temel hak ve hizmetlere erişim düzey ve sınırlılıkları, demografik olarak kentlere dağılımları gibi pek çok konu farklı disiplinler üzerinden dikkatle incelenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan mültecilerin emek piyasasına katılımları ve katılım biçimleri göç ve emek temalı çalışmalara yönelik mevcut literatürün en önemli vurgularından birini oluşturmaktadır. Literatürde göçmenlerin emek piyasasına katılımında seçeneklerinin az olması, yoğun emek gerektiren işlerde kendilerine yer bulabilmeleri ve göçmenlerin daha sadık ve güvenilir, uzun saatler boyunca çalışmaya hazır işçiler olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Lewis, 2015:583). Benach (2007) göçmenlerin pazarlık gücünün sınırlı olması sebebiyle göçmen işçileri herhangi bir ülkenin emek piyasasının en mahrum üyeleri olarak nitelendirmektedir. Jayaweera ve Anderson (2008: 20) göçmenlerin ev sahibi ülkeye yerleştiklerinde bazı faaliyet sektörleriyle kısıtlandıklarını böylece belirli sektörlerde

<sup>1</sup> <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, 8.09.2017

emek fazlalığının oluştuğunu bunun da kayıtdışı ve korunmasız istihdamı artırdığını ifade etmektedirler. Bu çalışma göçmen emeğine ilişkin literatürün bu temel vurgularını esas alarak Suriyeli mültecilerin Türkiye'de emek piyasasına girişte karşılaştıkları çalışma haklarını kullanabilme ve insan onuruna yakışır kayıtlı iş bulabilme gibi temel zorlukları incelemeyi amaçlamaktadır. Sayıları 2 milyona yakın aktif çalışma nüfusuyla mülteciler kendi sınırlı olanaklarıyla yaşamlarını sürdürmeye çalışmakta en fazla düzenli ve kayıtlı bir işe ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler (Erdoğan, 2017b:21). Çalışma İstanbul ili özelinde Suriyeli genç mültecilerin İstanbul işgücü piyasasına katılımında karşılaştıkları sorunları, Türkiye'de işsizlik dinamikleri bağlamında incelemeyi hedeflemektedir. Türkiye, genç işgücünün yüksekliğine karşın bu grubun istihdamının benzer ülkelere oranla işgücüne katılımlarının düşük olduğu genç işsizliği yüksek bir ülkedir. Bu durum Türkiye'de yaşam kurmaya çalışan Suriyeli genç işgücünün insan onuruna yakışan istihdam koşullarına ulaşmasını daha da güçleştirmektedir.

Çalışmada öncelikle Türkiye'de işsizliğin ana dinamikleri kapsamında genç işsizliği incelenmekte ve genç işgücünün istihdamını artırmaya yönelik uygulanan politikalar ele alınarak İstanbul işgücü piyasasının genel durumu ortaya konmuştur. Ardından Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasındaki durumu, İstanbul'da yaşayan Suriyeli gençlerin istihdama katılımında karşılaştıkları zorluklar, çalışma koşulları, çalışma yaşamına katılımında karşılaştıkları yasal sınırlılıklar mercek altına alınmıştır. Son olarak çalışmada Türkiye'deki endüstri ilişkileri aktörlerinin, yerel yönetim ve sivil toplum örgütlerinin mülteci istihdamına yönelik yaklaşımları ve konuya ilişkin atılan adımlar oluşan özel örnekler eşliğinde İstanbul özelinde incelenmiştir.

## **Türkiye'de Genç İşgücü ve Genç İşsizliği**

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 10-19 yaş grubunu ergenlik, 15-24 yaş grubunu gençlik dönemi ve 10-24 yaş grubu bireyleri ise genç insanlar olarak tanımlamaktadır (WHO, 1999:2). Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) de 15-24 yaşları arasındaki kişileri genç olarak tanımlamaktadır. Günümüzde genç işsizliği tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir sorun haline gelmiştir. Türkiye'yi gelişmiş bazı ülkelerden ayıran ve bu sorunun daha ciddi boyutlara ulaşmasına sebep olan etkenlerin başında ise Türkiye'nin ağırlıklı olarak genç nüfusa sahip olması ve genç işsizlik oranlarının oldukça yüksek olması gelmektedir (Kelleci ve Türk, 2016:13).

Türkiye Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) "Gençlik, Beceriler ve İstihdam Edilebilirlik" Raporuna göre, Türkiye %25 ile üye ülkeler arasında en fazla genç nüfusa sahip ülke konumundadır (OECD, 2015). Avrupa ülkeleri özelinde çalışma çağındaki genç nüfusa ilişkin yapılan çalışmalarda, Avrupa'da çalışma çağındaki genç nüfusun 2025'e kadar %2-25 oranında, 2050'ye kadar ise %10-55 oranında azalacağı; İrlanda, Arnavutluk ve Türkiye'de ise çalışma

çağındaki genç nüfusun sözü edilen dönemlerde azalmayacağı vurgulanmaktadır (Toksöz, 2006). Öte yandan OECD İstihdam Görünüm Raporuna göre, Türkiye'de "15-29 yaş gruplarında, çalışmayan, iş aramayan, okumayan, stajda ve askerde olmayan" kişilerin oranı % 31,3'dür (OECD, 2017). 34 OECD ülkesinde bu oran Türkiye'nin yarısı kadar (%15,5) gerçekleşmektedir. Dahası Orta Doğu hariç, tüm Güney coğrafyasında ve Batı'da istihdama katılım oranı %56 ile %71 arasında iken Türkiye'de istihdama katılım oranı %51 düzeyinde gerçekleşmektedir (Boratav, 2016).

Türkiye işgücü piyasası, tarımsal istihdamın orantısız büyüklüğü, emek arzının fazlalığına karşın emek talebinin yeterli olmaması, işgücünün çoğunluğunun genç oluşu, yaratılan işlerin genelde vasıfsız oluşu, toplam istihdam içinde ücretlilerin payının düşük oluşu gibi sorunlarla öne çıkmaktadır (Çondur ve Bölükbaş, 2014:82). Boratava'a göre bu durum Türkiye'deki yüksek oranlı emek rezervlerinin varlığına ve kullanılmayan bir büyüme potansiyeline işaret etmektedir (2016). İstihdama ilişkin sunulan veriler de Boratav'ı destekler niteliktedir. Gerçekten de OECD ülkeleri içindeki ortalama işsizlik oranı % 6.4 iken Türkiye %10.4 işsizlik oranı ile ortalamanın üzerindedir ve işsizliğin en fazla olduğu beşinci ülke konumundadır<sup>2</sup> (OECD,2017). TÜİK verilerine göre, Türkiye'de 2017 yılında işsizlik %10,2 oranında, genç işsizliği de %18.6 oranında gerçekleşmiştir<sup>3</sup> (TÜİK, 2017a).

Dahası Türkiye'de genç işsizliğinin yetişkin işsizliğinin üzerinde olduğu ve genç işsizliğinde özellikle 2008 itibariyle bir iyileşme olmadığı görülmektedir. TÜİK verilerine göre, genç işsizliği 2005 yılında %19,9 olarak gerçekleşirken bu oran 2008 yılında küresel krizin getirdiği ekonomik daralmanın etkisiyle %20,5'e çıkmıştır (TÜİK, 2017a). Söz konusu oran 2009 yılında yani kriz sonrası dönemde 5 puan artarak %25,3'e yükselmiştir. 2012 yılı itibariyle genç işsizliği %17,5'e gerilemiş olmakla beraber 2013 yılında yeniden %18,7'ye çıkmış ve 2016 yılında %19,6 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017a). Bunun yanında işsiz gençlerin içinde yükseköğretim mezunu gençler içindeki işsizlik oldukça yüksek seviyede gerçekleşmiş ve 2017 yılında yükseköğrenim mezunu işsizlerin oranı %32,5 kadar çıkmıştır (DİSK-AR, 2017a).

Genç işsizliğinin bu yüksekliği, gençlerin eğitimden sonra çalışma yaşamına geçişte ciddi zorluklar yaşadığının, eğitim düzeyi arttıkça işsizlik oranının arttığıının ve Türkiye işgücü piyasasının yaşadığı yapısal zaafı göstermektedir

<sup>2</sup> OECD İstihdam Görünümü Raporuna göre, Yunanistan % 24.4 ile işsizliğin en fazla olduğu ülke durumundadır. İspanya % 20.4 ile ikinci sırada, üçüncü Portekiz'de işsizlik oranı %12.1, dördüncü İtalya'da ise bu oran %11.6 olmuştur.

<sup>3</sup> Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü(DİSK-AR) tarafından yayınlanan Haziran 2017 tarihli İşsizlik ve İstihdam Raporuna göre, iş bulma umidini kaybeden işsizler, iş aramayan ancak çalışmaya hazır olan işsizler, mevsimlik ve zamana bağlı eksik çalışanlar da işsizlere eklediğinde işsizlik oranı % 19,5'e, genç işsizliği ise % 21,4'e ulaşmaktadır (DİSK-AR, 2017a).

(Güney, 2009:149). Bir taraftan verilen eğitim işgücü piyasasının talep ettiği nitelikleri karşılamazken diğer taraftan mevcut ekonomi politikalar yükseköğrenimini tamamlamış genç işgücüne uygun işler yaratamamaktadır. Bu bağlamda Boratav da, üretim dışında kalan bu genç emek rezervlerinin üretime çekilememesindeki temel neden olarak ekonominin ortalama verimliliğini de yükseltecek olan sermaye birikimini artırmaya yönelik ekonomi politikaların eksikliğine dikkat çekmektedir (2016). Eğitimli gençlerin işsiz kalmasının bir nedeni de bu genç grubunun daha yüksek ücret beklentisi içinde olması ve kayıtlı sosyal güvenceli işler bulmaya daha istekli olmaları olarak görülmektedir (World Bank, 2006:75). Dolayısıyla özellikle bu gruptaki gençler kabul ettikleri niteliklere uygun iş ararken özellikle ilk işlerini bulmakta zorlanmakta, bu durumda işsizlik sürelerini uzatmakta ve genç işsizliğini artırmaktadır (İzgi ve Arslan, 2008:6). Gençlerin eğitime katılma oranının artması, yeni işler yaratılamaması, deneyim yoksunluğu gibi sebepler de genç işsizliğini artıran etkenler içerisinde sayılmaktadır (Erdayı, 2009:134).

Türkiye'de çalışma çağındaki genç işgücünün sadece %34'ü istihdam içerisinde yer almaktadır. Bu gençlerin %17,6'sı tarım, %31,3'ü sanayi sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2017a). Genç işgücünün büyük çoğunluğu (%51,1) ise hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Öte yandan gençlerin en çok istihdam edildiği sektörlerin başında gelen turizmin son yıllarda artan politik gerilimden etkilenmesi, perakende ve mağazacılık sektörünün ise Türk Lirası karşısında yükselen dolar ile maliyetlerin artması sebebiyle olumsuz olarak etkilenmesi genç işgücünün istihdamına da olumsuz olarak yansımıştır. Ayrıca Türkiye'de kayıt dışılık da önemli bir sorun olarak işgücü piyasasını etkilemektedir. Öyle ki Türkiye'de her üç kişiden biri kayıt dışı olarak istihdam edilmekte kayıt dışı istihdam oranı %34.7'lere ulaşmaktadır (TÜİK, 2017a). Bu durum gençlerin işgücü piyasasına katılımlarını ve istihdamlarının niteliğini olumsuz olarak etkilemektedir.

Türkiye'de dönem dönem uygulanan aktif ve pasif istihdam politikaları ile işsizlik azaltılmaya çalışılmaktadır. Ocak 2017'de aktif istihdam politikaları kapsamında ilan edilen "İstihdam Seferberliği" de hedefleri itibariyle hem genç işsizliğini düşürmeye yoğunlaşması hem de bu çalışmanın da konusunu oluşturan Suriyeli mültecilerin istihdamını da kapsaması sebebiyle dikkat çekici bir uygulamadır. İlgili teşvik programı, özel sektördeki işverenlerin 1 Şubattan başlayarak yılsonuna kadar mevcut çalışanlarına ek olarak Türkiye İş Kurumu'na (İŞKUR) kayıtlı işsizler arasından işe aldıkları her bir sigortalı için geçerli olmaktadır<sup>4</sup>. İşe alınacak ve teşvikten yararlanacak çalışanların en az ve kesintisiz olarak son 3 ay işsiz olması gerekmektedir. Teşvik kapsamında işverenler yalnızca istihdam ettikleri işçinin net ücretini ödemekle yükümlüdürler. Diğer bir deyişle asgari ücret üzerinden hesaplanan bu ödemelerde işveren asgari ücretli için yapmış olduğu 1.404 lira haricinde herhangi bir ödeme yapmayacaktır. 773 liraya denk

<sup>4</sup> <http://istihdamseferberligi.tobb.org.tr/>, 01.11.2017

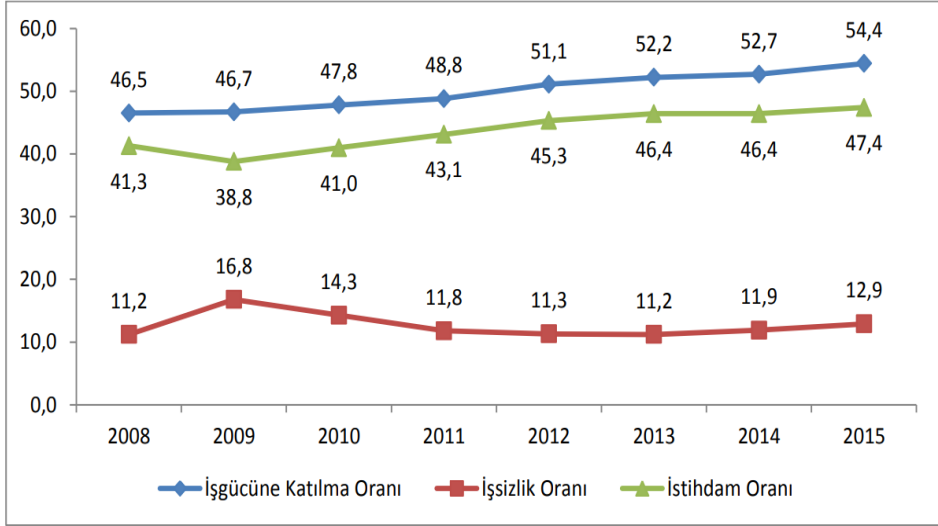
gelen vergi kesintisi ve SGK primleri ise İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacaktır. Teşvik programından en çok, İŞKUR'a kayıtlı 2.3 milyon işsiz arasında en büyük grubu oluşturan nitelik gerektirmeyen mesleklere mensup 15-29 yaş arasındaki 875 bin gencin yararlanması beklenmektedir (Fortune, 2017).

Belirtmek gerekir ki İstihdam Seferberliği programı, kaynak olarak İşsizlik Fonununun kullanılıyor olması ve uygulamanın ilk altı ayına ait sonuçları itibariyle eleştirilmektedir (DİSK-AR, 2017b). DİSK-AR'ın Eylül 2017 tarihli "İşsizlik ve İstihdam" başlıklı Raporuna göre, Haziran 2016'da İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayısı 1,9 milyon iken, Haziran 2017'de bu sayı İstihdam Seferberliği süresince 566 bin artmış ve 2,5 milyona yükselmiştir (DİSK-AR, 2017b). Öte yandan 2017 Ocak-Haziran döneminde İŞKUR tarafından işe yerleştirilenlerin sayısı geçen yılın aynı dönemine göre adede 113 bin kişi artış göstererek 546 bin olarak gerçekleşmiştir. Sözü edilen teşvikin uygulandığı dönem boyunca iş sözleşmesiyle düzenli olarak bir işte çalışan işçilerin sayısında geçen yılın aynı dönemine göre 38 bin azalma yaşandığına dikkat çeken rapora göre, iş kanununa göre işçi statüsünde olmayan çırak, stajyer ve kursiyer sayısında ise 1 milyon 250 bin artış olmuştur. Rakamlar İstihdam Seferberliği döneminde işsizliğin arttığını göstermektedir. Sağlanan sınırlı istihdam artışının da işgücü piyasasında ucuz ve örgütsüz emek olarak kullanılan, çırak, stajyer ve kursiyerden oluşan genç işgücünden oluştuğu görülmektedir.

## **İstanbul İşgücü Piyasasının Dinamikleri**

İşgücü piyasasının kapılarının Suriyelilere açılması Suriyelilerin hayatına getireceği normalleşme ve sosyal uyuma katkısı açısından kilit rol oynamaktadır. İstanbul ise Türkiye'nin en önemli ekonomik merkezi olması sebebiyle Suriyeli mültecilerin iş bulma umuduyla geldikleri dolayısıyla en yoğun mülteci nüfusuna sahip ildir. İstanbul'daki işgücü dinamiklerinin incelenmesi Suriyeli mültecilerin istihdama katılım biçimlerini belirlemesi açısından önem taşımaktadır. TÜİK verilerine göre İstanbul'da 14,804,116 kişi yaşamaktadır.<sup>5</sup> İstanbul nüfusu içerisinde 15-19 yaşındaki nüfus 1.113.396 (%10.3) ve 20-24 yaş aralığındaki gençlerin sayısı ise 1.158.213 (%10.7)'dir. 15 yaşından büyüklerin toplam İstanbul nüfusuna oranı ise %73 düzeyindedir. İstanbul, Türkiye'deki toplam çalışma yaşındaki 15 yaş ve üzeri nüfusun %18,1'ini, toplam işgücünün %18,6'sını ve toplam istihdamın ise %18,2'sini barındırmaktadır (Karacan, 2016:2).

<sup>5</sup> <https://www.nufusu.com/il/istanbul-nufusu>, 01.11.2017

**Şekil 1: İstanbul Düzeyinde İşgücüne Katılım, İşsizlik ve İstihdam Göstergeleri (2008-2015)**

**Kaynak:** İŞKUR İstanbul Piyasası Araştırma Raporu-2016, <http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/kurumsalbilgi/raporlar.aspx#dltop>, (17.08.2017).

Şekil-1’de İstanbul ili özelindeki işgücüne katılma oranı, istihdam ve işsizlik oranlarına yer verilmiştir. Şekilde sunulan verilere göre, 2008 küresel ekonomik krizinden sonra işsizlik oranlarında artış, istihdam oranlarında ise azalış olduğu görülmektedir. İşgücüne katılım oranında 2009 yılında 2008 yılına göre 0,2 puanlık bir artış gerçekleşirken istihdam oranında 2,5 puanlık bir azalış görülmektedir. İstanbul’un işsizlik oranlarının yıllara göre dağılımına bakıldığında 2008 yılında %11,2 olan işsizlik oranı 2009 yılında %16,8 oranına yükselmiştir. İşsizlik 2010 yılında %14,3 oranına, 2011 yılında yüzde 11,8 ve 2013 yılında yüzde 11,2 oranına gerilemiş ancak 2014 yılıyla birlikte tekrar artarak % 11,9 ulaşmış ve 2015 yılında % 12,9 olarak gerçekleşmiştir. İŞKUR’a yapılan başvurularla İstanbul’da işsizlik olgusunun Türkiye geneliyle paralellik gösterdiğini ve işsizliğin yükselme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Buna göre 2010 yılında İstanbul’da İŞKUR’a kayıtlı 219 bin 261 işsiz bulunurken bu rakam 2015 yılında 309.803’e ulaşmıştır (İŞKUR, 2016).

İstanbul’da istihdama ilişkin yapılan alan araştırmaları da İstanbul’da yaşayan genç işgücünün yapısına ve gençlerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara dair bilgiler sunmaktadır. Örneğin İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV) tarafından 2017 yılında yayınlanan “İstanbul’da İstihdam Trendleri” başlıklı Rapora göre, İstanbul’da yaşayan genç işgücünün büyük bölümü vasıf gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Buna göre en fazla istihdam edilen grubu (% 39,7) 15-34 yaş arası

ilköğretim, ortaokul ve altı mezunları oluşturmaktadır. Aynı yaş grubu içerisinde lisans ve üstü eğitim görenlerin istihdamı ise % 27.7 düzeyindedir. Hizmet ve satış elemanları % 25,8 ile en çok istihdamın gerçekleştiği meslek grubunu oluşturmaktadır (İNGEV, 2017a). İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından İstanbul'da yaşayan ve istihdam içerisinde yer alan 15-34 yaş arası gençler içerisinde 1400 örnekleme gerçekleştirildiği araştırmaya göre, istihdam edilmiş genç İstanbul nüfusunun sadece %13.9'u bir işyerinde çalışmaya devam ederken %47.7'si en az 4 işyeri değiştirmiştir. Bu anlamda İstanbul'da yüksek bir işgücü hareketliliği yaşandığı araştırmanın önemli bulgularındandır. Araştırmaya göre, gençlerin %31,6'sının yaptıkları işle aldıkları eğitim paralelidir, öte yandan %47'si aldıkları eğitimle ilgili olmayan bir işte çalışmaktadır.

İNGEV'in raporuna göre kadınlar ve erkeklerin işteki pozisyonlarının birbirinden büyük ölçüde farklılaştığı ifade edilmektedir (İNGEV, 2017a). Kadınların erkeklere göre çok daha az yönetici, daha az teknisyen ve daha az hizmet ve satış elemanı konumunda çalıştığı buna karşılık erkeklere göre daha fazla profesyonel meslek gruplarında ve büro hizmetlerinde istihdam edildiği belirtilmektedir. Karacan'ın "İstanbul İşgücünün Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Analizi" başlıklı çalışması da bu bulguları desteklemektedir. Çalışma bulguları İstanbul'da toplam 2.961 mesleğin neredeyse yarısında yalnızca erkeklerin istihdam edildiğini, kadınların erkeklere göre çok daha az sayıda meslekte yoğunlaştığını ortaya koymaktadır (2016:45).

İstanbul Kalkınma Ajansının (İKA) araştırmasına göre, işsizlik İstanbullu gençler için en büyük sorundur. İstanbul'da 15-34 yaş arası her 5 gençten biri işsizdir ve iş aramaktadır (İKA, 2017:43). Buna göre, işgücü tanımı içerisine giren 15-19 yaşındakilerin %36,1'i, 20-24 yaşındakilerin %27,4'ü ve 25-29 yaşındakilerin %17'si iş aramaktadır.

## Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasındaki Güncel Durumu

Küresel olarak iç çatışmaların ve siyasi değişikliklerin de yol açtığı göç hareketleri günümüzde giderek artmış ve pek çok insanı yaşamsal nedenlerle kendi ülkeleri dışında mülteci veya sığınmacı konumu ile yaşamaya sürüklemiştir (Lordoğlu, 2015:31). Suriye'de de iç savaş başladığından 2015'in sonuna kadar 11.7 milyon kişinin evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.<sup>6</sup> Savaştan önceki Suriye nüfusunun neredeyse yarısına denk gelen bu sayının 4.9 milyonu mültecilerden, 6.6 milyonu ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalanlardan ve 250 bini de sığınmacılardan oluşmaktadır. Yaşadığımız çağın en büyük insanlık ve mülteci krizi olarak adlandırılan Suriyeli mültecilerin sayısı 2017'de 5.5 milyonu aşmıştır. Savaştan kaçan Suriyelilerin %95'i Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a sığınmışlardır.

<sup>6</sup> <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, 8.09.2017



Dünyada en yüksek mülteci nüfusuna sahip olan Türkiye’de 2017 itibariyle 3,2 milyon Suriyeli ve 300 bine yakın Irak, Afganistan, İran, Somali ve diğer ülkelerden gelen sığınmacı ve mülteci bulunmaktadır (Erdoğan, 2017a:7). Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerden yalnızca %10’u Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı(AFAD) tarafından yönetilen 26 kampta yaşamakta, %90’ı ise (2.8 milyon kişiden fazlası) kamplar dışında yaşamaktadır (Erdoğan, 2017b:10). Başka bir ifadeyle, bugün Türkiye’de bulunan 10 mülteci den 9’u kamplar dışında kendi sınırlı olanaklarıyla yaşamaktadır. İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Bursa, İzmir ve Mardin Suriyelilerin nüfusça en yoğun olduğu ilk on şehri oluşturmakta dolayısıyla bu iller bir anlamda mültecilerin yeniden yaşam kurma duraklarının başında gelmektedir (Erdoğan, 2017b:53).

Suriyeli mültecilerin %53.3’ü erkeklerden %46.7 ise kadınlardan oluşmaktadır. Çalışma çağındaki olan 15-65 yaş arası mültecilerin sayısı 1 milyon 654 bindir (Erdoğan, 2017b:21).

**Tablo 1: Suriyeli Mülteci Gençlerin Yaşa ve Cinsiyete göre Dağılımı**

Yaş Aralığı	Erkek	Kadın	Toplam
15-18	133.262	111.950	245.212
19-24	221.973	175.598	397.571
25-29	148.774	115.540	264.314
<b>Toplam</b>	504.009	403.088	907.097

**Kaynak:**<http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf>, (15.8.2017).

Tablo-1’e göre, Suriyeli mülteciler içinde çalışma çağındaki olan genç işgücü sayısı neredeyse bir milyondur. 15-29 yaş aralığında olan gençlerin 504 bini erkeklerden 403 bini ise kadınlardan oluşmaktadır. AFAD’ın 2014 tarihli Türkiye’de Suriyeli Kadınlar Raporunda Türkiye’de bulunan Suriyeli kadınların yarıya yakınının, çalışma çağındaki ve iş gücüne katkı yapabilecek durumda olduğu vurgulanmaktadır (AFAD,2014:21). Rapora göre Kamplarda yaşayanların Suriyeli kadınların %42’si ve kamp dışında yaşayanların %44’ü 18-54 yaş grubu içerisinde yer almaktadır. Suriyeli kadınların %87’sinin gelir getirecek bir mesleği bulunmamaktadır. Raporda meslek sahibi kadınlar yalnızca %10’luk bir kesimi oluşturmaktadır. Kadınların meslek değerlendirmesindeki en yüksek grup %3 ile öğretmenliktir. Bunun dışında terzi, kuaför, çiftçi ve hemşire gruplarındaki kadınların oranı %1’in altındadır. Kadınların %50’si ise savaş öncesindeki Suriye’de “ev hanımı” olarak yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Suriyeli kadınların mesleki yetersizlik ve vasıfsızlık nedeniyle erkek işçilerden daha fazla emek-yoğun ve vasıfsız işleri yapmak zorunda kalmaktadır. Kayıt dışı çalışan kadınlar sadece ev dışında değil, eve iş alma sistemiyle de çalışmakta kimi illerde evlerinde parça başı dikiş işleri yaparak gelir elde etmeye çalışan kadınlara rastlanmaktadır (Kaygısız, 2017:17).

Yapılan araştırmalar, bir yıldan fazladır kamp alanları dışında yaşayan ve Türkiye'deki yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışan Suriyelilerin barınma, güvenlik, sağlık, beslenme, iş ve eğitim ile sosyal dışlanma gibi ortak sorunlarla boğuştuğunu ortaya koymaktadır (INGEV 2016, 2017; Erdoğan 2017ab; MMP, 2017; MAZLUMDER, 2013). Gerçekten de Türkiye'deki temel sağlık, eğitim, hukuk sistemine aşina olmayan Suriyelilerin büyük bir bölümü Türkçe konuşamamakta, sorunlarını nasıl çözeceğini, hangi kuruma nasıl başvuracağını bilememektedir. INGEV tarafından yapılan araştırmaya göre, Suriyeli mültecilerin %70'i Türkçe konuşamamakta ve Türkçe okuma-yazma bilmemektedir (2016). Bu durum da pek çok mültecinin haklarını kullanmalarını engellemekte, temel ihtiyaçlarını karşılama ve sosyal uyum konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. İstihdama dahil olan mültecilerin Türkçe konuşma ve anlama oranlarının yükseldiği araştırma da vurgulanan önemli hususlardandır. Sözü edilen araştırma bulgularına göre, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin %85'nin temel gelir kaynağı çalışarak elde ettikleri ücretlerdir. Dolayısıyla genel kanının aksine Suriyeli mültecilerin çoğunluğu bir kurum tarafından verilen aynı veya nakdi destek ile geçinememektedir.

Öte yandan Türkiye'de formel istihdama katılan mültecilerin sayıca azlığı Suriyelilerin istihdama katılım şekillerine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Öyle ki ÇSGB verilerine göre, 2014'e kadar çalışma izni olan Suriyelilerin sayısı 3 bin 856'dır (Erdoğan ve Ünver, 2015:43). 2014'de kadar geçici koruma altındaki Suriyeliler çalışma izni alamadıkları için, bu verinin sadece ikamet izni bulunan "yabancı" statüsündeki Suriyelilerden oluştuğunu vurgulamakta fayda vardır. Geçici koruma altındakilere 2015 yılında 4019, 2016 yılında ise 10.267 kayıtlı Suriyeliye işverenlerinin başvurusu sonucu çalışma izni verilmiştir (Kaygısız, 2017:12). Bunun 3.343'ü İstanbul ilinden gelen çalışma izni başvurularıdır. İstanbul'u 1903 kayıtlı Suriyeli çalışanla Gaziantep, 851 ile Mersin ve 812 çalışma iznine sahip Suriyeli mülteciyle Hatay takip etmektedir. Suriyelilerin geçici çalışma izni verilenlerin %33'ü sanayi sektöründe, %19'u hizmetler, %4'ü inşaat ve %44'ü de diğer sektörlerde çalışmaktadır (www.csgb.gov.tr, 01.10 2017). Çalışma Bakanlığı tarafından bu sayının 2017 için 10,000-15,000 arasında olduğu ifade edilmektedir. 2017'deki bu artışa rağmen 15-29 yaş arasındaki çalışma çağındaki genç mültecilerin 907 bin kişi ve toplam işgücünün 1 milyon 657 bin olduğu göz önüne alındığında kayıtlı mültecilerin yalnızca çok küçük bir bölümünün (%0.6'sının) formel istihdama katıldığı görülmektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik etkileri konusunda bölgeler ve sektörler arasında ciddi farklılıklar da dikkat çekmektedir. Örneğin tarım, hayvancılık, inşaat, imalat ve tekstil sektörlerinden Suriyeli işgücüne talep dile getirilirken, turizm sektörü mümkün olduğunca Suriyeliler konusunda uzakta kalmayı tercih etmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015:55). Kayıt dışı sektör ise bugün Suriyeli mültecilerin en çok istihdam edildiği alan olmaktadır. INGEV tarafından gerçekleştirilen "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü" başlıklı araştırmaya göre, yaklaşık 650,000 Suriyeli

kayıtsız olarak çalışmaktadır (2017b). Araştırmada büyük çoğunluğu kayıt dışı olmak üzere Türkiye'deki mültecilerin %31'inin şu an kayıtlı ya da kayıtdışı bir biçimde işgücü piyasasına dahil olduğu, %17'sinin işsiz olduğu; aralarında engelli, yaşlı, hasta, öğrenci ve emeklilerin de bulunduğu %52'sinin ise çalışmadığı ya da iş aramadığı belirtilmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça işsizliğin yükselmesi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir diğer husustur. Sayıları görece az olan yükseköğrenim mezunlarının neredeyse %34'ü işsizken formel eğitimi olmayanlar arasındaki işsizlik %14'ün altına düşmektedir.

Kuşkusuz mültecilerin kendilerine kayıtdışı ekonomide yer bulabilmelerinin temel nedenlerinden biri göçmenlerin yarattıkları ilave işgücünün talepteki dalgalanmalara karşı maliyetleri düşürerek işverenleri korumasıdır. Dahası mülteci emeğinin yerel işgücü emeğinden daha ucuz olması, mültecilerin yaşamlarını sürdürürebilmek için daha "itaatkar ve çalışkan" olmaları işverenlerce tercih edilmelerini kolaylaştırmaktadır (Ulukan, 2015:35). Özellikle de kayıtlı olmayan kadın göçmen ve mültecilerin kötü çalışma koşullarına daha kolay razı olması ve işverene bağımlılıkları işverenler için çekici bir faktör olabilmektedir (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012; Erder, 2011; Coşkun, 2016).

## **İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Mülteciler**

Suriyeli mülteciler denildiğinde akla ilk olarak Suriye sınırına yakın kentlerde bulunan mülteciler gelse de İstanbul Aralık 2016 itibarıyla en fazla Suriyelinin yaşadığı il konumundadır. Öyle ki bugün İstanbul'da yaşayan Suriyeli sayısı bir kentin nüfusundan daha fazladır. İl Göç İdaresi verilerine göre, İstanbul'da geçici koruma kapsamında 517 bin 697 Suriyeli yaşamaktadır.<sup>7</sup> Bunun yanında günde yaklaşık olarak 700 kişinin Geçici Koruma kaydı işlemi yapılmaya devam edilmektedir. Kayıt işlemi için randevu bekleyenler ile henüz kayıt olmayanlar dikkate alındığında, İstanbul'daki Suriyelilerin sayısının 2017 itibarıyla 600 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Suriyeli mülteciler, farklı yoğunluk ve sayılarda olsa da İstanbul'un 39 ilçesinin tamamında bulunmaktadır. Yine de Suriyeli mültecilerin belirgin biçimde Avrupa yakasında yoğunlaştığı görülmektedir. Kasım 2016 verilerine göre, İstanbul'da geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin % 86'sı Avrupa yakasında, %14'ü ise Anadolu yakasında yaşamaktadır (Erdoğan, 2017b:35). Mültecilerin kent içinde yaşam kurmak için semt seçimlerinde akrabalık bağları ve sınıfsal özelliklerin etkili olduğu görülmektedir (Gültekin, 2014: 28).

Gerçekten de İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan "İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması"nın sonuçları ile Suriyeli mültecilerin İstanbul'da nüfusça yoğun oldukları yerler karşılaştırıldığında Suriyeli mültecilerin İstanbul'da yaşam kalitesi bakımından dezavantajlı görülen ilçelerde yoğunlaştığı görülmektedir. İstanbul'un 39 ilçesinde ekonomik kapasite, eğitim, sağlık, demografik yapı, sosyal

<sup>7</sup> <http://istanbul.goc.gov.tr/>, 10.10.2017

yaşam, altyapı ve ulaşım gibi temel indeksler içeren toplamda 50 objektif ve subjektif kriterler üzerinden şekillenen araştırma sonuçlarına göre, İstanbul'da yaşam kalitesi en yüksek olan ilçeler Şişli, Beşiktaş ve Beylikdüzüdür. Yaşam kalitesi en düşük ilçeler ise Sultanbeyli, Sultangazi, Bağcılar, Esenler, Esenyurt ve Sancaktepe olarak sıralanmıştır (aktaran Erdoğan, 2017b:30).

**Tablo 2: Suriyeli Mültecilerin İstanbul'da Nüfusça En Yoğun Oldukları 10 İlçeye İlişkin Veriler**

İlçe	İlçe Nüfusu	Kayıtlı Suriyeli Sayısı	Kayıtlı Suriyelilerin İlçe Nüfusuna Oranı (%)
Küçükçekmece	761.064	38.278	5,02
Bağcılar	757.162	37.643	4,97
Sultangazi	521.524	31.426	6,02
Fatih	419.345	30.747	7,33
Esenyurt	742.810	29.177	3,92
Başakşehir	353.311	26.424	7,48
Zeytinburnu	289.685	25.000	8,63
Esenler	459.983	22.678	4,93
Sultanbeyli	321.730	20.192	6,27
Avcılar	425.228	19.554	4,59

**Kaynak:** ([www.istanbul.goc.gov.tr](http://www.istanbul.goc.gov.tr), 19.10.2017)

Tablo-2'de Suriyeli mültecilerin İstanbul'da nüfusça en yoğun oldukları ilk 10 ilçeye ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Buna göre, İstanbul'da da kent merkezinin dışında kalan veya görece daha yoksul ilçeler olan Küçükçekmece, Bağcılar, Sultangazi, Fatih, Esenyurt, Başakşehir, Zeytinburnu, Esenler, Sultanbeyli ve Avcılar mültecilerin en yoğun olarak yaşadıkları semtlerdir. Bu ilçelerde yaşayan mültecilerin sayısı ilçe nüfusunun %3'ünden fazladır, dahası bu oran Fatih, Başakşehir ve Zeytinburnu'nda %7'in de üzerindedir. Bu anlamda Suriyeli mültecilerin İstanbul'un yaşam kalitesi bakımından düşük, uygun bir bütçeyle geçinmeye imkan tanıyan çoğunlukla kent çeperlerindeki yoksul semtlerine yerleştiği görülmektedir.

İstanbul'un mülteciler için en önemli yaşam duraklarının başında gelmesinin temel nedeni istihdam olanaklarının diğer illere oranla daha fazla olmasıdır. Mixed Migration Platform (MMP) tarafından İstanbul'da 422 mülteciyle yüz yüze mülakatlar yapılarak gerçekleştirilen saha araştırmasının bulguları da mültecilerin en çok iş olanaklarının fazla olması sebebiyle İstanbul'u tercih ettiklerini ortaya koymaktadır (2017). Dil bariyeri, kayıtlı olmak, çalışma izni alınmasının ücrete tabi olması kentte yaşayan mültecilerin en fazla karşılaştıkları sorunları oluşturmaktadır. Aynı çalışmada mültecilerin çalışma alanları olarak genelde kayıt dışı sektörde iş

bulabildikleri vurgulanmaktadır. Öyle ki çalışmaya katılan görüşmecilerin %92'si ne tip işler bulabiliyorsunuz sorusuna kayıt dışı işler olarak yanıt vermişlerdir. Suriyeliler İstanbul'daki yaşamlarında karşılaştıkları en büyük sorun olarak buldukları işlerin kayıt dışı olmasını ve düşük ücretle çalıştırılıyor olmalarını, İstanbul'daki kiralara çok yüksek oluşunu, doktor ve sağlık personellerinin Arapça bilmiyor oluşunu göstermişlerdir. Erdoğan tarafından İstanbul'daki 27 farklı Belediyenin yetkilileriyle yapılan görüşmeler ile gerçekleştirilen araştırma da aynı noktalara işaret etmektedir. Araştırmaya katılan belediye yetkilileri ilçelerindeki mültecileri etkileyen öncelikli sorunları eğitim, dil, gettolaşma, kira artışı, dilencilik, kayıtdışılık, sağlık hizmetlerine erişim sorunları, ekonomik sorunlar ve güvenlik olarak sıralamışlardır (Erdoğan, 2017b:69).

## **Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasındaki Konumu ve İşsizlik**

Suriyeli mülteciler geçimlerini sağlamak, kira ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için çoğunlukla hane halkından yaşı çalışmaya müsait olanların tamamı çalışmak zorunda kalmaktadır. INGEV tarafından İstanbul'un da içerisinde yer aldığı Suriyeli mültecilerin nüfusça yoğun olduğu 10 il temel alınarak yapılan araştırmaya göre, Suriyeli mültecilerin ortalama hane halkı büyüklüğü 6,2 kişidir ve gelir getiren ortalama kişi sayısı ise 1,4'tür (İNGEV, 2017b). Bu durumda genellikle çocuklar da çalışmakta; çocuklar daha çok sokak işleri denilen mendil satma ve ayakkabı boyacılığı gibi işleri yapmaktadırlar. Dilencilik ise, çocukların yaptığı sıklıkla karşılaşılan ve yaygınlaşan "işlerden" biri haline gelmektedir (Kaygısız, 2017:8). Dolayısıyla Türkiye'de bulunan mülteci nüfusun %53'ünü oluşturan çocukların da erken yaşlarda aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kaldıkları, eğitimlerini sürdüremedikleri görülmektedir.

Çalışma çağındaki genç mültecilerin içinde bulunduğu durum ise İstanbul'da yaşayan mültecilerin genel durumundan farklı bir tablo çizmemektedir. INGEV tarafından 2016 yılında İstanbul'da yapılan saha araştırmasına göre, 12-24 yaş arasındaki 378 görüşmeci Suriyeli gençten %73'ü Suriye'deyken lise ya da ilköğretim öğrencisi olduğunu belirtmiş, bunlardan yalnızca %18'inin İstanbul'da eğitimlerine devam ettiği görülmüştür. Aynı araştırmanın bulgularına göre, Suriyeli gençlerin %47'si belirli bir işte çalışırken %6'sı iş aramaktadır. Çalışmada Suriyeli gençlerin büyük bölümünün sigortasız olarak düzenli bir işte çalıştığı vurgulanmaktadır. Kaya tarafından İstanbul temelli gerçekleştirilen alan araştırması da bu bulguları desteklemektedir. Çalışmaya katılan Suriyelilerden %30.4'ü karşılaştıkları en temel problem olarak iş bulamamalarını görmektedir. Türkçe konuşamamak (17.4), yoksulluk (%13), sömürü (%12.2), ayrımcılık (%11.3), ve sosyal hizmetlere sınırlı erişim (%7.8) de Suriyeli gençlerin ifade ettikleri diğer sorunlar arasındadır (Kaya, 2016:19).

İstanbul'da mültecilerin yaygın bir şekilde istihdam edildiği işlerin emek yoğun vasıf gerektirmeyen işler olduğu ve daha çok enformel sektörde iş

bulabildikleri görülmektedir. Bu anlamda Suriyelilerin öncelikli olarak çalıştıkları alanları tekstil, inşaat, imalat, geri dönüşüm (kağıt toplama), berberlik ve Suriyelilere öğretmenlik olarak sıralamak mümkündür (Erdoğan, 2017b:83). Öte yandan kayıt dışı işlerde çalışan Suriyelilerin çalışma koşulları hakkında güvenilir veri son derece sınırlıdır. Suriyeli işçilerin çalışma koşullarına dair bilgiler ancak konuyla ilgili yapılan alan çalışmalarının bulgularından izlenebilmektedir. Bu konuda yapılan farklı alan araştırmalarına katılan mültecilerin büyük bir bölümü zorlu çalışma şartları altında enformel sektörde ya çalışmış ya da çalışmaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Uzun mesai saatleri, sıklıkla Türkiyeli çalışanlardan daha düşük ücret almak ve ödenmeyen ücretler Suriyeli işçilerin çalışma yaşamında karşılaştıkları en temel sorunları oluşturmaktadır.

Suriyeli mültecilerin herhangi bir sosyal güvenceden yoksun şekilde, uzun çalışma saatlerini içeren, iş güvenliği ve sağlığı tedbirlerinin olmadığı koşullarda, asgari ücretin çok altında bir ücrete (kimi işyerlerinde günlük yevmiye 15 TL'ye kadar düşmektedir) çalışmak zorunda kalmaları yapılan görüşmelere yansımaktadır:

“Suriye’de iken iki kızım üniversiteye gidiyordu, burada yaklaşık iki aydır tekstil atölyesinde 11-12 saat ayakta çalışıyorlar. Daha önce Suriye’de hiç çalışmadılar, şimdi akşam ayakları şişmiş hâlde eve geliyorlar. Biri aylık 500 TL alıyor, diğeri 400 TL alıyor, üçüncüsü de yeni başladı.” (MAZLUMDER, 2013:11).

Refugees International(RI) tarafından gerçekleştirilen saha çalışmasında bir mülteci görüşmeci, İstanbul’da bir apartman dairesinde ebeveynleri, üç erkek arkadaşı, amcası ve halasıyla birlikte oturduğunu, bir berber salonunda haftada altı gün sabah 10 ve gece 11 arasında çalıştığını, bir saatlik bir öğle molası olduğunu, kendisine bunun karşılığında bir ücret verilmediğini yalnızca bahşişlerden para kazanabildiğini ifade etmiştir (RI, 2017:12). Aynı saha araştırmasına katılan kuaförde çalışan bir genç mülteci ise “sizi kullanıp paranızı ödemiyorlar. Her ay bana para ödememek için bir bahaneleri var. Diğer işlerde de şansımı denedim ama baktım ki durum farklı değil” diye İstanbul’da çalışma yaşamında karşılaştığı sorunları belirtmiştir.

Tüm bu sağlıksız ve zorlu çalışma koşullarına karşın mülteci işçilerin yabancı olarak ve düzensiz bir şekilde çalıştıklarından ötürü ücretler ya da çalışma şartları konusunda çoğu kez şikayette bulunamadıkları görülmektedir. Bu durum mülteci işçileri daha korunmasız yapmakta, sömürüye ve ayrımcılığa daha açık hale getirmektedir.

## Mülteci İstihdamına Yönelik Yaklaşımlar

Çalışma ve endüstri ilişkilerinin üç önemli bileşeni olan işveren örgütlerinin ve sendikaların genel olarak mülteci istihdamına özel olarak da bu çalışmanın sınırlarını çizen İstanbul ilindeki Suriyeli gençlerin istihdamına ilişkin yaklaşımları

ve atılan adımlar mülteci işçilerin emek piyasasına girişte ve çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunların çözümü için önem arz etmektedir. Fakat öncelikle çalışmanın bu bölümünde Türkiyeli işçilerin ve mültecilerin ikamet ettikleri ve çalıştıkları bölgelerdeki yerel halkın Suriyelilerin çalışmalarına dair yaklaşımlarını incelemek daha yerinde olacaktır. Çünkü Suriyeli mültecilerin işgücü piyasasına katılımlarında karşılaştıkları sorunlar ve katılma biçimleri emek piyasalarında değişime yol açmakta dolayısıyla bu değişimden Türkiyeli işçiler ve genç işgücü de doğrudan etkilenmektedir.

## **Türkiyeli Çalışanların Yaklaşımı**

Yapılan araştırmalar Suriyelilerin çalışma hakları konusunda Türkiye toplumunun genel yaklaşımının çok da olumlu olmadığını göstermektedir. Erdoğan tarafından Türkiye genelinde 1.501 örnekleme gerçekleştirilen saha çalışmasında “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar” düşüncesine sahip kişilerin oranı % 56,1 olarak çıkmıştır (2015:80). Buna katılmayanların oranı sadece %30,5'tir. Suriyeli mültecilerin varlıklarının çok daha fazla hissedildiği Suriye sınırına yakın bölgelerde ise bu fikre destek verenlerin oranı %68,9 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Aynı araştırmaya katılanların %47,4'ü Suriyeli mültecilerin çalışmaları ve çalışma hakları konusuna olumsuz olarak baktığını ifade etmiştir. Öte yandan yerel halkın Suriyelilerin “belirli iş ya da süre bazlı” sınırlamalar çerçevesinde çalışmalarına sıcak baktığı görülmüştür. Çalışmada Suriyelilerin her türlü işte her zaman çalışmasına izin verilmesini talep edenlerin oranı yalnızca %5,4 olarak tespit edilmiştir (Erdoğan,2015:80). İstanbul özelinde belediye yetkilileriyle gerçekleştirilen bir saha çalışmasına katılan görüşmeciler Suriyelilerin çalışmasının yerel halkta ilk zamanlarda bir tedirginlik yaratmış olmasına rağmen sonrasında şikayetlerin azaldığını ifade etmişlerdir (Erdoğan, 2017b:54). Belediye yetkililerinin bu durumu Suriyelilerin -ücreti, çalışma koşulları ve mekanları itibarıyla- Türkiyeli işçilerin tercih etmediği işlerde çalışmasına bağlamaları Suriyelilerin İstanbul işgücü piyasasına katılma biçimlerini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Türkiyeli çalışanlar Suriyelilerin istihdamına daha düşük ücretle çalışmaya razı olmaları sebebiyle ücretleri düşürdükleri ve işlerini ellerinden alacakları kaygısıyla sıcak bakmamakta ve kendi gelecekleri için büyük bir tehdit olarak görmektedirler (Kaygısız, 2017:18). ILO Türkiye Ofisi tarafından yayınlanan “Şanlıurfa'da İşverenlerin ve İşçilerin Suriyeli İstihdamına Bakışı” başlıklı rapor Şanlıurfalı işçilerin yaklaşık dörtte üçü gibi önemli bir bölümünün Suriyeli işçilerin çalışmasını istemediğini ortaya koymaktadır (ILO, 2016:23). İşçiler Suriyelilerin çalışmalarına karşı çıkma sebepleri olarak; Türkiye'de Suriyelilere sıcak bakılmadığını, çalışan Suriyelilerin çalıştıkları işyerlerindeki verimliliği olumsuz yönde etkilediğini, Suriyelilere ilişkin dil sorunu nedeniyle çalıştıkları işyerlerinde iletişim sorunu ve kültürel yapı farklılığı nedeniyle sosyal uyum sorunu yaşadıklarını, çalışma disiplini bozdukları ve güvenlik konusunda zafiyet yarattıklarını göstermişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılanların önemli bir bölümü(%90), Suriyeli çalışanların kayıt

dışı istihdamı arttırdığını, Suriyeli çalışanlardan dolayı Türklerin gelir düzeyinin düştüğünü ve Suriyeli çalışanların Türklerin işsiz kalmasına neden olduğunu ifade etmiştir.

## **İşverenlerin Yaklaşımı**

Aynı araştırmaya katılan işverenlerin %24'ü çalışma izni alınması prosedürünün Suriyeli işçi çalıştırmaları önünde engel olarak gördüklerini belirtirken %60'ı devlet desteği sağlanması halinde Suriyeli istihdam edebileceklerini ifade etmişlerdir (ILO, 2016:33). İşverenlerin %60'ı ihtiyaç olduğunda Suriyeli çalıştırabileceğini belirtirken hiçbir şekilde Suriyeli çalıştırmayacağını söyleyenlerin oranı ise %32'dir. Ayrıca işverenlerin %90'ına yakın bölümü Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri gerekliliği, yaklaşık %70'i işten ayrılma riskine karşı Suriyeli çalıştırmanın risk olduğunu ifade etmiştir. "Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri" başlıklı araştırma kapsamında, Türkiye'nin 18 ilinde 134 sanayici, işadami, esnaf, ticaret-sanayi odaları üst düzey yöneticilerinin bulunduğu ekonominin çeşitli sektörlerinden işverenlerle gerçekleştirilen mülakatlarda, işverenler en çok yasal düzenlemedeki sınırlılıklardan yakınmışlardır (Erdoğan ve Ünver, 2015:60). Bununla birlikte görüşmeciler, Suriyeli mültecilerin işgücü niteliği nedeniyle genel anlamda nitelsiz olduğunu, bunun özellikle tarım, hayvancılık, imalat ve nitelik gerektirmeyen sanayi işletmelerinde ihtiyaç duyulan nitelsiz işgücü açığını kapatacak potansiyelde gördüklerini ifade etmişlerdir. Bazı işveren çevreleri ise bu durumu özellikle işyeri kapasitelerini artıracak, işletmeler ve kentler arası ekonomik rekabeti geliştirecek pozitif bir unsur olarak ortaya koymuştur (Erdoğan ve Ünver, 2015:61).

## **Sendikaların Yaklaşımı**

Emeğin kolektif temsilcisi olan sendikaların mülteci işçilerin istihdamına, çalışma şartlarına, üyesi olan işçilerin konuya yaklaşımına kadar pek çok konuda yaklaşımları mülteci işçilerin sorunlarının çözümü açısından önem taşımaktadır. Dahası düşük ücret, kötü çalışma koşulları içinde kayıtdışı ve örgütsüz olarak çalışan mültecilerle yerli işgücü arasında gerilim, işçi sınıfı arasında derin çatışma ve bölünmelere neden olabilmektedir. Bu bölünme ise sermaye için emek maliyetlerini daha da düşürecek bir avantaj haline gelirken örgütlü işçi hareketini zayıflatmaktadır (Kurtulmuş, 2015:49). Gerçekten de düşük nitelikli işlerde Türkiyeli ve Suriyeli işçiler arasında rekabetin arttığı, bunun da ücretlerin daha da düşmesine yol açtığı yapılan çalışmaların sonuçlarına yansımaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015:46).

Kuşkusuz ülkelerin, sınıfsal yapıları, ırk ve etnisite bileşimleri ve "sosyal hakların" düzeyi sendikaların eylemlerini belirlemede, sendikaların üyeleri ve göçmen işçilere yönelik çalışma şekillerine yansımaktadır (Kurtulmuş, 2015:49). Türkiye'de sendikalar yalnızca kayıtlı işgücünü örgütleme hakkına sahiptirler. Suriyeli mültecilerin büyük bölümü ise kayıt dışı olarak çalışmakta bu da



sendikaların hem hareket alanını hem de mülteci emeğinin örgütlenmesine dair yaklaşımlarını sınırlamaktadır. Bu sınırlı yaklaşımın bir yansıması olarak Türkiye'de sendikalar göçmen işçilerin korunması, örgütlenmesi ve göç politikalarının belirlenmesi süreçlerinde etkin bir rol oynamamaktadır (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010:98). Özellikle son yıllarda Türkiye'ye emek göçünde artış ve çeşitlenme olmasına karşın, sendikaların emek göçü konusundaki yaklaşım ve konularında bir değişim olmadığı görülmektedir (Toksöz vd., 2013:132).

Oysa en çok herhangi bir statüden yoksun mülteciler uzun çalışma saatlerine zorlanmakta, en çok onlar ölüm ve yaralanma riski ile yüz yüze çalışmakta, en çok onların ücretleri ödenmemektedir. Dolayısıyla en çok mülteci işçilerin sendikalara ve örgütlenme ve diğer yasal haklara ihtiyacı vardır. ILO sendikaların göçmen işçilere ilişkin dört farklı politika uygulayabileceklerini belirtmektedir: (1) Hak temelli göç politikalarını desteklemek, (2) Diğer ülkelerdeki sendikalarla birlikte hareket etmek (3) Sendika üyelerini bilgilendirmek ve eğitmek (4) Göçmen işçilere ulaşmak(aktaran Kurtulmuş, 2015:51). Bu anlamda Türkiye'de sendikalar bugün açısından konuya dair ciddi adımlar atmasa da sendika bünyelerinde mülteci komisyonları kurarak konuya ilişkin politika üretmek, üyelerini bilinçlendirmek, mülteci istihdamına ve sendikalaşmalarına ilişkin faaliyetler bulunmak gibi çalışmalar yürütebilirler.

## **İstihdama Yönelik Atılan Adımlar-Dikkat Çekici Örnekler**

ÇSGB, Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin İŞKUR tarafından sunulan mesleki eğitim programlarına ücretsiz olarak katılma hakkı tanımaktadır. Ayrıca 2017 yılında başlatılan ve çalışmanın ilk bölümünde değerlendirilen İstihdam Seferberliği paketinden Suriyeliler de yararlanabilmektedir. Buna göre, sosyal yardım alan ve İŞKUR'a kayıtlı olan Suriyeliler bu yasa kapsamında istihdam edildikleri takdirde, söz konusu işverenler Türkiyeli işçi istihdamı için geçerli olan teşviklerden yararlanabilmektedirler. Ancak bu uygulamanın genel olarak istihdama dönüşmemesi durumunun Suriyeliler için de geçerli olduğu görülmektedir.

Bunun yanında illerde mültecilere yönelik yapılan çalışmalar çoğunlukla belediyeler üzerinden yürütülmektedir. Ancak Türkiye'de genel olarak yerel yönetimlerin, özelde ise belediyelerin mülteciler konusunda hangi esaslara göre faaliyette bulunacağı ve hizmet vereceği hususunda ciddi bir belirsizlik vardır (Erdoğan, 2017b:77). Belediyeler konusunda Türkiye'deki mevcut mevzuat bu konuda açık bir tanımlama yapmadığı için belediyelerin de konuya farklı şekillerde çözümler ürettiği ve farklı belediye birimlerini, en çok da sosyal yardımlarla ilgilenen birimi bu konuda yetkilendirdiği görülmektedir. Sayıları çok olmasa da bazı belediyeler mültecilerle ilgilenen özel göç birimleri oluşturmuştur. Erdoğan tarafından İstanbul'daki belediyeler temelli yapılan alan araştırmasında belediyelerin bir taraftan yasal engeller, öte taraftan da mültecilerin sayısının belediye nüfusunun

henüz %10'unun altında olması sebebiyle konuyu acil bir sorun olarak algılamadıkları belirtilmektedir (2017b:77). Bu anlamda Belediyelerce konu genel olarak bir yoksulluk sorunu olarak algılanmakta ve yerel halktaki yoksullar için olduğu gibi mültecilerin ihtiyaçlarına da aynı yöntemlerle çözüm üretmeye çalışmaktadırlar.

Öte yandan bazı belediyelerin sivil toplum örgütleriyle ortaklaşan faaliyetlerde buldukları, projeler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Kent mültecilerini bilgilendirmek, mültecilere eğitim ve kurslar vermek, onların sorunlarıyla ilgilenmek ve uyum merkezli çalışmalar yapmak üzere mültecilerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde belediyeler, sivil toplum örgütleri ve Kızılay tarafından toplum merkezleri kurulmaktadır. Örneğin İstanbul'da halen Şişli, Esenler ve Sultanbeyli Belediyeleri tarafından oluşturulan Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinde dil, eğitim, sağlık, bilgilendirme, çalışma hayatı (iş bulma ve iş yeri açma), meslek edindirme, hobi kursları gibi pek çok çalışma yapılmaktadır (Erdoğan, 2017b:78). İstanbul Anadolu yakasında 20.192 kişi ile en fazla Suriyeli mülteciye sahip Sultanbeyli Belediyesinin mültecilere yönelik çalışmaları bu kapsamda değerlendirilmesi gereken özel örneklerden birini oluşturmaktadır (Erdoğan, 2017b:35). 2012 yılından bu yana ilçede bulunan mültecilere yönelik faaliyet gösteren Belediye, Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği işbirliğinde mülteciler için bütün ilgili kurumları aynı çatı altında toplayarak bir koordinasyon merkezi oluşturmuştur. Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin 6 katlı binasında mültecilerin ihtiyacı olan hemen bütün kamusal hizmetlerin (kayıt, eğitim, sağlık, meslek kursları, iş arama ihtiyaçları ve genel olarak bilgi sahibi edilmeleri için) tek yerde verilmesi imkanı yaratılmıştır. İstanbul Valiliği ve İl Göç İdaresi Müdürlüğünde oluşturulan bu "model" yapı içinde Sultanbeyli Belediyesi ile birlikte Sultanbeyli Kaymakamlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı bulunmaktadır. Ayrıca mülteciler konusundaki bütün ilgili kurumlarla (İçişleri, Eğitim, Sağlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları) birlikte aynı çatı altında çalışılma imkanı yaratılmıştır. Bu çalışmalarda yerli ve yabancı STK'ların da etkin biçimde yer aldığı görülmektedir. 2014 yılında açılan Mülteciler Toplum Merkezinin 4. Katı doğrudan Çalışma İzni ve İstihdam, Sosyal Destek Servisi, Meslek Edindirme faaliyetlerine ayrılmıştır. Merkezde Sultanbeyli ve komşu ilçelerde işgücü piyasası ihtiyaç analizi yapılmakta ve Merkezin veri tabanındaki mültecilere ait mesleki bilgiler ışığında işgücü ihtiyacı olan işyerlerine yönlendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca Merkez bünyesinde mültecilere dikiş, örgü, inşaat meslek kurslarının verilmekte; bilgisayar, aşçılık ve kuaförlük kursu verilmesi için de çalışmalar yürütülmektedir. Merkezde 2016 yılında 246 yetişkin Suriyeli Türkçe dil kurslarından faydalanmış ve Türkçe konuşma klübü aracılığıyla da dil kursları desteklenmiştir<sup>8</sup>.

<sup>8</sup> (<http://multeciler.org.tr/>, 07.10.2017)

Ayrıca Geçici Koruma altındaki Suriyeli mülteciler Halk Eğitim Merkezleri tarafından sunulan Türk dili, beceri geliştirme, hobi ve meslek edindirme kurslarına ücretsiz katılım hakkına sahiptir. Ancak kaç mültecinin bu kurslardan yararlandıklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki ortaya çıkan kimi özel örnekler dışında Belediyeler tarafından gerçekleştirilen alana yönelik sınırlı çalışmalar istihdam yaratma hedefli olmaktan daha çok sosyal yardımlarla ve sosyal uyum etkinlikleriyle mültecilerin desteklenmesi kapsamında sürdürülmektedir.

Yine de mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin yerel yönetimlerle ortaklaşarak doğrudan mülteci istihdamını artırma hedefiyle gerçekleştirdikleri örnekler henüz sınırlı sayıda olsa da rastlamak mümkündür. Örneğin, Yuva Derneği tarafından Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu'nun (GIZ) desteği ile gerçekleştirilen "Emek Karşılığı Nakit Destek" projesi mültecilere ve yerel halka iş olanakları yaratması, birlikte çalışmanın ön yargıları giderici etkisini değerlendirmesi açısından özel bir örnektir.<sup>9</sup> 2016 yılından bu yana Mersin, Hatay, Gaziantep ve İstanbul Avcılar'da yerel yönetimlerle ortaklaşarak gerçekleştirilen proje kapsamında 1000'e yakın Suriyeli ve Türkiyeli kamu kuruluşlarında geçici olarak istihdam edilmişlerdir. Proje kapsamında İstanbul Avcılar'da pozitif ayrımcılık vurgusuyla yalnızca kadın istihdamı gerçekleştirilmekte, Suriyeli ve Türkiyeli kadınlar ilçedeki okullarda destek personeli olarak çalışmaktadırlar. Projeye göre, belirlenen hassasiyet kriterlerine göre seçilmiş Türkiyeli ve Suriyeliler, belediyelerin ve kamu kuruluşlarının ihtiyaçlarına dönük proje ve departmanlarda 3 aylık süreyle istihdam edilmektedir. Seçilen işler genel olarak nitelik gerektirmeyen işler olmakla beraber iş güvenliği riski yüksek olmayan yerlerde ve haftada 45 saati aşmamak kaydı ile proje faydalanıcıları istihdam edilmektedir. Ayrıca proje süresince yapılan iş güvenliği ve sağlığı eğitimleriyle faydalanıcıların Türkiye'deki çalışma yaşamı ve iş güvenliği üzerine bilgi edinmeleri sağlanmaktadır. Dahası sosyal uyum etkinlikleriyle Türkiyeli ve Suriyeli işçilerin sosyal bağlarının güçlenmesi desteklenmektedir. Proje kapsamında çalışan işçilerin birbirleriyle iletişiminin artması, önyargıların kırılması, mültecilerin Türkiye'deki formal iş yaşamına dair bilgi ve deneyimlerinin artması, bazı çalışanların proje kapsamında çalıştıkları kurum tarafından istihdam edilmeye devam edilmesi bu projenin en önemli çıktıları olarak görülmektedir.

Ayrıca İstanbul, Gaziantep ve Şanlıurfa'da faaliyet gösteren RIZK istihdam ofisleri de doğrudan mültecileri iş bulmaya ve yerleştirmeye yönelik faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda RIZK istihdam ofisleri İŞKUR gibi faaliyet göstermekte, Suriyeli işsizlerle görüşme yaparak kendi çalışma ve eğitim alanlarına yönelik işler bulmaktadır. İlk olarak 2014 yılında Şanlıurfa'da kurulan sonra Gaziantep ve İstanbul'da çalışmalar yürüten RIZK İstihdam Ofisi'ne bugüne dek 47 bin 659 Suriyeli başvurmuş ve 10 bin 125 Suriyeli işe yerleştirilmiştir. Mesleki

<sup>9</sup> [http://yuva.org.tr/rapor/YUVA\\_2016\\_Faaliyet\\_Raporu.pdf](http://yuva.org.tr/rapor/YUVA_2016_Faaliyet_Raporu.pdf), 01.11.2017.

eğitimler de veren kurumdan bu güne kadar faydalananların sayısı 56 bin 767 kişidir (Milliyet, 01.10.2017). Bunun yanında Uluslararası Tıbbi Yardım Örgütü (IMC) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) ortak projesi olan, 2016'da bir yıl süreyle Suriyelilere hizmet sunan 'Maharat Merkezi' İstanbul'da Suriyeli istihdamını destekleyen önemli çalışmalardan ve alandaki önemli çabalardan biri olmuştur. Suriyelilerin istihdam alanında entegrasyonu için çalışmalar yürüten Maharat Merkezinin hedef kitlesi eğitilmiş Suriyeli işgücü olmuştur. İngilizce kursu ve iş hayatına yönelik ücretsiz eğitimler veren, girişimcilik çalışmalarını destekleyen merkez kariyer fuarları düzenleyerek iş arayan veya eğitimlerine Türkiye'de devam etmek isteyen Suriyelilere destek sunmuştur.

## Sonuç

Mültecilerin korunmasına ilişkin uluslararası sistemdeki temel amaçlardan biri mültecilerin içinde bulunduğu koşullara kalıcı çözümler üretmektir. Mülteci emeğini yeniden üretime dahil etmek ve bu yolla öz güvenlerini pekiştirmek bu kalıcı çözümlerden birini oluşturmaktadır. Ancak bugün Türkiye'de mültecilerin formel istihdama dahil edilmesine ilişkin çok sınırlı adımlar atıldığı, mülteci sorununa daha çok insani bir sorun olarak yaklaşıldığı ve sosyal yardımlar kapsamında çözümler üretildiği görülmektedir. Oysa işgücü piyasasına yönelen mülteci işgücü arzındaki artışla birlikte Türkiye işgücü piyasasının dinamikleri de değişmeye başlamıştır. Bu değişimi şimdiden ucuz işgücü arzının artması ve buna bağlı olarak ücretlerde yaşanan kırımlarda, kayıt dışı sektördeki artışta, çocuk işçiliğinde artışta ve çalışma haklarının uygulanmasında yaşanan gerilemelerde görmek mümkündür.

Türkiyeli ve Suriyeli gençlerin işgücü piyasasına katılım biçimlerinde ortaklaştıkları kimi hususlar dikkat çekicidir. Türkiyeli genç işsizliğinin yükseliş seyri içerisinde olması, Suriyeli gençler içerisinde işsizliğin oldukça yüksek olması, her iki genç işgücü grubunun da en çok kayıt dışı, vasıf gerektirmeyen işlerde istihdam olanağı bulmaları, eğitilmiş genç işgücünün her iki grupta da istihdam dışı kalma olasılığının fazla oluşu bu ortak noktalardan bazılarını oluşturmaktadır.

Kuşkusuz Suriyeli ve Türkiyeli gençlerin çalışma yaşamına geçişte ve iş yaşamında karşılaştıkları güçlüklerin ortadan kaldırılması için öncelikle bu sorunların nedenleri üzerinde durulmalıdır. Suriyeli ve Türkiyeli gençlerin işgücü piyasasına katılımında karşılaştıkları sorunların çözümü ve geliştirilecek mülteci politikalarının başarılı olması için Türkiye'nin öncelikle kayıtdışı ekonomiyle mücadelede başarılı olması gerekmektedir. Dahası Suriyeli mültecilerin işgücü piyasalarına entegrasyonunun sağlanmasının ve formel istihdama kazanabilmelerinin en temel yolu hukuki statülerinin daha net bir çerçevede tarif edilmesinden ve vatandaşlık haklarından yararlanabilmelerinden geçmektedir. Bununla beraber Suriyeli genç emek potansiyelinin istihdam edilebilirliğinin geliştirilmesi, bunun için başta eğitim sürecinin devamı, dil ve meslek edindirme, beceri ve kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalara ağırlık verilerek bu genç işgücünün niteliklerine uygun istihdam

alanlarının açılması sorunun çözümünde önemli bir yer edinmektedir. Son olarak da Suriyelilerin çalışma yaşamına katılım, sendikalaşma ve örgütlenme hakkından yararlanmalarının önündeki yasal sınırlılıkların ortadan kaldırılması, yerel işçilerle bağlarını geliştirici adımlar atılması çalışmanın bu kapsamdaki diğer önerilerini oluşturmaktadır.

## KAYNAKÇA

- AFAD, 2014, **Türkiye’de Suriyeli Kadınlar Raporu**, Ankara.  
[https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3932/xfiles/turkiye\\_deki-suriyeli-kadınlar - 2014.pdf](https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3932/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadınlar-2014.pdf), 10.10.2017).
- Benach, J., Muntaner, C. (2007), Precarious employment and health: developing a research agenda, **Epidemiol Community Health**. 2007 Apr; 61(4): 276–277.
- Boratav, K. (2016) “Büyüme Bilançoları: Neoliberal ve AKP’li Yıllar”, **Birgün Gazetesi**, <http://www.birgun.net/haber-detay/buyume-bilancolari-neoliberal-ve-akp-li-yillar-109094.html> (4.08.2017).
- Coşkun, E. (2014). Türkiye’de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti. **Çalışma ve Toplum**, 3, 185-206.
- DİSK-AR. (2017a) *İşsizlik ve İstihdam Raporu-Haziran 2017*, <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/DISK-AR-istihdam-is%CC%87sizlik-raporu-Mart-2017.pdf> (4.8.2017).
- DİSK-AR. (2017b) *DİSK-AR İşsizlik ve İstihdam Raporu-Eylül 2017*, <http://disk.org.tr/2017/09/istihdam-seferberligi-yok-cirak-stajyer-ve-kursiyer-patlami-var/>, (19.9.2017).
- Erdayı, U. (2009). “Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye”, **Çalışma ve Toplum**, 3, 133-162.
- Erder, S. (2011). “Zor Ziyaret: Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi.” Sancar, S. (ed.) **Birkaç Arpa Boyu: 21.Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar**, içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. s.191-219.
- Erdoğan, M.M. (2015) **Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M.M. ve Ünver, C. (2015) *Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri*, <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf> (15.08.2017).
- Erdoğan, M.M., (2017a) *Elite Dialogue: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırması-2017*, <http://www.igamder.org/wp-content/uploads/2017/08/ELITE-DIALOGUE-07082017-TR.pdf> (10.8.2017).
- Erdoğan, M.M., (2017b) “Kopuş”tan “Uyum”a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi, <http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf>, (15.8.2017).
- Fortune. (2017) İstihdam Seferberliği için Teşvik Düşmesine Basıldı, <http://www.fortuneturkey.com/istihdam-seferberligi-icin-tesvik-dugmesine-basildi-42917> (17.8.2017).
- Gültekin, M. N. (2014), “Kardeş’ten ‘İstenmeyen Misafir’e: Suriyeli Sığınmacılar Meselesi ‘Hassas Vatandaşlara’ mı Havale Ediliyor”, **Birikim**, 305, 4-35.
- Güney, A. (2009) “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Müdahale Yöntemleri”, **Kamu-İş-İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt 10, Sayı 4, 135-159.

- Gökbayrak, Ş. ve S. Erdoğan (2010) "Irregular Migration and Trade Union Responses: The Case of Turkey", **İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 12(2), 92-114.
- ILO, (2016). **Şanlıurfa'da İşverenlerin ve İşçilerin Suriyeli İstihdamına Bakışı**, Ankara:
- ILO, [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms\\_479272.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_479272.pdf), (6.10.2017).
- İstanbul Kalkınma Ajansı. (2017), **İstanbul'da Eğitim-İstihdam İlişkisi**, İKA:İstanbul.
- İŞKUR. (2016) *İstanbul Piyasası Araştırma Raporu*, <http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/kurumsalbilgi/raporlar.aspx#dltop>, (17.08.2017).
- İNGEV. (2016) *Capacity Building in Support of Young Refugees in Metropolitan*, <http://ingev.org/wp-content/uploads/2016/05/Capacity-building-in-support-of-Young-Refugees-in-Metropolitans.pdf> (17.8.2017).
- İNGEV. (2017a) *İstanbul'da İstihdam Trendleri*, <http://ingev.org/haberler/ingev-haberleri/istka-destekli-istanbulda-istihdam-trendleri-ingev-projesi-hurriyet-ikda/>, (2.8.2017).
- İNGEV. (2017b) *Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü* <http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitor%C3%BC.pdf> (13.08.2017).
- İzgi, B.B, Arslan, İ. (2008) "Türkiye'de Genç İşsizliği Eğitim ve Büyüme İlişkisi", **2. Ulusal İktisat Kongresi / 20-22 Şubat 2008 / DEÜ İİBF İktisat Bölümü / İzmir –Türkiye**, [http://debis.deu.edu.tr/userweb//iibf\\_kongre/dosyalar/izgi.pdf](http://debis.deu.edu.tr/userweb//iibf_kongre/dosyalar/izgi.pdf) (29.08.2017).
- Jayaweera H., Bridget, A. (2008), **Migrant Workers and Vulnerable Employment: A Review of Existing Data**, Report for TUC Commission on Vulnerable Employment, COMPAS.
- Karacan, İ. (2016) **İstanbul İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Analizi**, Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Kaya, A. (2016) *Syrian Refugees and Cultural Intimacy in Istanbul: "I feel safe here!"*, EUI Working Paper RSCAS 2016/59. [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2870516](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2870516), (20.8.2017).
- Kelleci, S.Ü. ve Türk, S. (2016) "Genç İşsizliğin İncelenmesi: OECD Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması", **Emek ve Toplum**, Sayı: 13, 11-25.
- Kurtulmuş, M.M. (2015) "Sendikalar ve Göçmen İşçiler", **DİSK-AR Dergi**, 2015/4, 40-54.
- Lewis H. (2015), "Hyper-precarious lives: Migrants, work and forced labour in the Global North," **Progress in Human Geography**, Vol. 39(5) 580-600
- Lordoğlu, K. (2015) "Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar", **Çalışma ve Toplum**, 2015/1, 209-44.
- MAZLUMDER, (2013) *Türkiye'de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği–Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler*, <http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli-multeciler-raporu-2013.pdf>, (13.08.2017).

- MMP. (2017) *Refugee, Asylum-Seeker And Migrant Perceptions in Istanbul, Turkey*, [http://groundtruthsolutions.org/wp-content/uploads/2017/06/MMP\\_Turkey\\_R1\\_Istanbul.pdf](http://groundtruthsolutions.org/wp-content/uploads/2017/06/MMP_Turkey_R1_Istanbul.pdf) (2.08.2017).
- OECD. (2015) *OECD Skills Outlook 2015: Youth, Skills and Employability*, <http://www.oecd.org/edu/oecd-skills-outlook-2015-9789264234178-en.htm> (02.08.2017).
- OECD. (2017). *OECD Employment Outlook 2017*, <http://www.oecd.org/els/oecd-employment-outlook-19991266.htm> (2.08.2017).
- Refugees International. (2017) *Saba Araştırması Raporu*, <https://static1.squarespace.com/static/506c8ea1e4b01d9450dd53f5/t/58e2a51e2e69cfd46ad04167/1491248422089/2017.2.8+T%C3%BCrkiye.pdf> (14.08.2017).
- Toksöz, G. (2006) **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. ve Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2012). Is Migration Feminized? A Gender- and Ethnicity-Based Review of the Literature on Irregular Migration to Turkey, [http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/HWWI5\\_MigrationGenderToksoz\\_Ulutas.pdf](http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/HWWI5_MigrationGenderToksoz_Ulutas.pdf), (03.08.2017).
- Toksöz, G., S. Erdoğan ve S. Kaşka (2013) **Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları**, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- TÜİK. (2007a) **İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri: Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-1**, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK. (2017a) *İstatistiklerle Gençlik, 2016*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24648> (4.8.2017).
- TÜİK. (2017b) *İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2017*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24630>, (17.8.2017).
- Ulukan, N.C. (2015) Kapitalizmin Denizinde Boğulanlar: Göçmenler ve Göç Politikaları, **DİSK-AR Dergi**, 2015/4, 30-40.
- World Bank. (2006). **Turkey Labor Market Study**, [http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/Resources/361616-1144320150009/Labor\\_Study.pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/Resources/361616-1144320150009/Labor_Study.pdf), (29.08.2017).
- World Health Organization, (1999), **Programming for Adolescent Health and Development**, WHO Technical Report Series: Geneva, [http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42149/1/WHO\\_TRS\\_886\\_\(p1-p144\).pdf](http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42149/1/WHO_TRS_886_(p1-p144).pdf) (29.08.2017)